

Սիրիան մերձավորարևելյան ֆաղափականության գործոն

Այսօր Մերձավոր Արևելքը գտնվում է որակապես նոր փուլում՝ փոխակերպվել է միջազգային իրավիճակը, ներտարածաշրջանային իրադրությունը: Տարածաշրջանում նկատվում են ուժային վերադասավորման նորանոր միտումներ և հնարավորություններ:

Մերձավորարևելյան զարգացումների վեկտորներն անմիջականորեն կապված են տարածաշրջանային գործընթացում ներգրավված արտաքին և ներքին ազդեցիկ ուժերի հնարավոր համագործակցությունից: Տարածաշրջանի վրա ազդեցություն ունեցող արտաքին ուժերն են ԱՄՆ, Ռուսաստանը, Եվրամիությունը⁴² և որոշակիորեն նաև ՄԱԿ-ը⁴³:

Ներքին խաղացողների շրջանում, ի դեմս Սիրիայի, Թուրքիայի և Իրանի նկատվում է նոր ուժային կենտրոնի(ների) ստեղծման հավանականություն: Այլ է Իսրայելի հարցը, որի պարագայում առկա են որոշակի առանձնահատկություններ: Իր աշխարհագրական դիրքով Իսրայելը հանդիսանում է ներքին անկախ ուժային կենտրոն, իսկ հրեական լոբբիստական ինստիտուտների շնորհիվ՝ այն կարող է համարվել արտաքին ազդեցիկ ուժ: Իսրայելը դեռևս կարողանում է ապահովել իր գերակայությունը հարևան պետությունների նկատմամբ և ամեն կերպ ցանկանում է պահպանել status quo-ն: Վերջինի վառ վկայությունն է սեպտեմբերի սկզբին իսրայելական օդուժի կողմից սիրիական ռազմական մի օբյեկտի (ենթադրաբար միջուկային ռեակտորի) ռմբակոծումը:

Պետք է ընդունել, որ այսօր արդեն Մերձավոր Արևելքի ուժային քարտեզի փոփոխության ականատեսներ ենք, ինչը նշված տարածաշրջանում ներքին և արտաքին ուժերի կողմից իրականացվող ասիմետրիկ ռազմավարության/քաղաքականության արդյունք է: Ասիմետրիկ ռազմավարություն ասելով՝ հասկացվում է գաղափարապես տարբեր հիմքեր ունեցող կառավարման մոդելների և կառույցների կարճաժամկետ կամ

⁴² Եվրամիության պարագայում պետք է նշել, որ նրա կազմի մեջ մտնող առանձին պետություններ, ինչպիսին են Ֆրանսիան և Գերմանիան, տարածաշրջանի երկրների (մասնավորապես Սիրիայի) նկատմամբ հաջողությամբ իրականացնում են հավակնոտ և ինքնուրույն քաղաքականություն:

⁴³ ՄԱԿ-ի ազդեցությունն արտահայտվում է տարբեր բանաձևերի ընդունմամբ և խաղաղապահների առկայությամբ:

երկարաժամկետ համագործակցությունն արտաքին վտանգը կանխելու նպատակով, ինչպես նաև այդ նպատակներին հասնելու համար ավելի ազդեցիկ խաղացողների կողմից տեղական և միջազգային համապատասխան տարատեսակ խմբերին և կազմակերպություններին տարածաշրջանային գործընթացների մեջ ներգրավելու հանգամանքը: Համագործակցության նման կադապարային օրինակներ են Հիզբուլլահ-Սիրիա-Իրան, Իրան-Սիրիա, Սիրիա-Թուրքիա, Թուրքիա-Իրան ռազմավարական և տնտեսական համագործակցության շղթաները:

Արտատարածաշրջանային և ներտարածաշրջանային ուժերի համար առավել կարևոր և գերակա խնդիր է դառնում «Իրաքյան հարցը»: Հետազոտողների որոշակի հատված իրաքյան հիմնահարցը սահմանում է որպես «Նոր արևելյան հարց», որի բաղկացուցիչ մասն է կազմում «Քրդական հարցը»: Դժվար չէ նկատել այս հետազոտողների՝ ժամանակին օսմանյան կայսրության տարածքների ապագան կանխորոշած «Արևելյան հարցի» և դրա անբաժանելի մաս կազմող «Հայկական հարցի» միջև զուգահեռներ անցկացնելու ցանկությունները: Սակայն պետք է նշել, որ այսօր պատմաքաղաքական իրավիճակն սկզբունքորեն տարբերվում է 19-րդ դարի և 20-րդ դարի սկզբի իրավիճակից: Այս համեմատության նշանակետն ավելի խորն է, քան կարող է թվալ: Իրականում գործ ունենք «Կորցված կայսրության» միֆոլոգեմի հետ, որի բարդությից Թուրքիան չի կարողանում կամ էլ չի ցանկանում ազատվել:

Ներկա իրավիճակում աննախադեպ լուծումների հնարավորությունը և հավանականությունը գնալով մեծանում է: Այդ լուծումների իրագործման հավանականությունը մեծ է նաև այն պատճառով, որ դուրս են գալիս ԱՄՆ-Իսրայել ռազմավարական համադրությի շրջանակից: Մասնավորապես, իրաքյան հիմնահարցի լուծումն առաջարկվում է կատարել ֆեդերալիզմի շրջանակներում, ինչը նշանակում է, որ Իրաքի տարածքում պետք է ստեղծվեն սուննիական, շիական և քրդական պետականակենտրոն դաշնային սուբյեկտներ:

Վերջին հանգամանքն ստիպում է վերոնշյալ երեք պետություններին՝ Թուրքիային, Սիրիա և Իրանին, կոնսոլիդացվել և այդ հարցում փորձել վարել միասնական քաղաքականություն: Տարբեր իրարամերժ աղբյուրների համադրությունը հնարավորություն է տալիս ենթադրել, որ այսօր Թուրքիայում ապրում է առավել քան 20

մլն. քուրդ, ինչն ավելի է քան Իրաքի (5-6 մլն.), Սիրիայի (մոտ 2 մլն.) և Իրանի (ընդհանուր բնակչության մոտ 7% կամ 4.5-5 մլն) քրդերի քանակը միասին վերցված: Այս տվյալներից պարզ է, որ նշված պետությունների շահերին հակասում է իրաքյան անկախ Քուրդիստանի առկայությունը, քանի որ այն իր հերթին կարող է խթան հանդիսանալ Սիրիայի, Իրանի և Թուրքիայի քրդական փոքրամասնությանը մոբիլիզացնելու հարցում:

Պետք է ենթադրել, որ անկախ իրաքյան Քուրդիստանի վտանգը Թուրքիայի, Սիրիայի և Իրանի համախմբման միակ նախապայմանը չէ, սակայն հարաբերությունների սերտացումը տեղի է ունենում հենց այս վտանգը կանխելու շուրջ:

Հետագա զարգացումները հասկանալու և կանխատեսելու համար կարևոր է հստակ պատկերացում կազմել Սիրիայի ներքին զարգացումների վերաբերյալ:

Ըստ էության, նոր կայացող Մերձավորարևելյան տրիումվիրատի թույլ օղակը, այնուամենայնիվ, մնում է Սիրիան, իսկ որոշակի օբյեկտիվ տեղեկատվության պակասն ավելի է սրում հետաքրքրությունն առարկայի հանդեպ: Հարցն այն է, թե Սիրիայում ներքին զարգացումների ինչ վեկտորներ կան, և դրանք ինչպես կարող են ազդել տարածաշրջանային գործընթացների վրա:

Ընդհանուր առմամբ, այն, ինչ այսօր տեղի է ունենում Մերձավոր Արևելքում⁴⁴, թույլ է տալիս ենթադրել, որ գործ ունենք տարբեր ինքնությունների բախման հետ: Կարելի է տարբերակել ինքնության երկու հիմնական մոդել, որից մեկում դոմինանտ է իսլամական/իսլամիստական տարրը, իսկ մյուսում՝ ազգայնականը (արաբական):

Մերձավոր Արևելքում նոր ցնցումների հավանականությունը մեծ է, և ըստ ամենայնի, դրանք ընթանալու են արաբական ազգայնականության և իսլամիզմի միջև՝ գերիշխանություն հաստատելու նպատակով: Հասկանալու համար Սիրիայի ներքաշվածության աստիճանն այս գործընթացների մեջ, նախ պետք է ուսումնասիրել սիրիական ինքնության տարրերը և սիրիական հասարակության կառուցվածքը:

⁴⁴ Իսլամիստական գործոնը կարևոր դեր է կատարում Իրաքի կառավարման համատեքստում, Պաղեստինյան ճակատում ՀԱՄԱՍ-ՖԱԹԱՀ պայքարում հաջողությունները դեռ գրանցվում են առաջինի օգտին, իսկ Լիբանանում Հիզբուլլահը դաշտի մյուս խաղացողների նկատմամբ հավասարազոր ուժեր ձեռք բերելու հավակնություններ և հնարավորություններ ունի :

Միրիայի Արաբական Հանրապետության անվան մեջ արաբականությունն ավելի շատ պաշտոնական իմաստ ունի. իրականում Միրիայի հասարակությունը կազմված է տարատեսակ կրոնական և էթնիկ խմբերից⁴⁵:

Միրիան կազմում է Լեվանտի կամ «Մեծ Միրիայի» հիմնական բաղկացուցիչ մասը: Ինչպես նշվեց, այս տարածքն աչքի է ընկնում իր էթնիկ և մշակութային բազմազանությամբ և զերծ չէ նաև սոցիալական բևեռացումից:

Այսպես, ոչ բոլոր սիրիացիներն են արաբ: Միրիայում են ապրում քրդերի, ասորիների, հայերի և չերքեզների էթնիկ փոքրամասնություններ: Նմանապես, ոչ բոլոր սիրիացիներն են մուսուլման: Նրանց մի մասը քրիստոնյա է, կան նաև եզդիներ և փոքրաթիվ քանակությամբ հրեաներ: Ինչ վերաբերում է մուսուլմաններին, ապա ոչ բոլորն են հանդիսանում միևնույն ուղղության հետևորդներ: Այսօր Միրիայում ներկայացված են իսլամի առնվազն հինգ ուղղություններ իրենց համապատասխան համայնքներով: Դրանք են սուննիական, շիական, ալավիական, դրուզական և իսմայիլական համայնքները⁴⁶: Պետք է նաև ընդունել, որ այս համայնքների ներկայացուցիչներից ոչ բոլորն են անկեղծ հավատացյալներ (մու'մինուն): Բացի այդ, Միրիայում առկա է անհավատների որոշակի քանակ, որոնց թիվն անհնարին է հաշվել: Նրանց մի մասի համար անընդունելի է կրոնի գաղափարն ինքնին:

Մյուս կողմից, առկա է մեկ խնդիր ևս՝ ոչ բոլոր հավատացյալներն են (մուսլիմուն) կատարում կրոնական պատվիրանները: Նրանցից շատերը դրանք ընդհանրապես չեն կատարում, իսկ մյուսները՝ մասամբ: Բացի վերը նշված տարրերից, սիրիական հասարակության մեջ կան նաև պետության աշխարհիկության կողմնակիցներ, որոնք հավատում են պետության և կրոնի տարանջատմանը:

Ինքնաբերաբար հարց է առաջանում, արդյո՞ք սիրիական հասարակության տարատեսակ և բազմաբնույթ այս զանգվածների ներկայացուցիչներից բոլորն ունեն սիրիական քաղաքացիություն: Իրականությունն այն է, որ այսօր Միրիայում ապրող

⁴⁵ Այս կտրվածքով Միրիան տարբերվում է այնպիսի արաբական երկրներից, ինչպիսին են Եգիպտոսը, Մաուրիան Արաբիան, Արաբական Միացյալ Էմիրությունները, Եմենը կամ Լիբիան:

⁴⁶ Ալավիները հայտնի են նաև ան-նուսայրիյա անվամբ: Այս ուղղությունը շիական իսլամում ձևավորվել է 10-րդ դարում: Նրանց ուսմունքը հիմնված է իսմայիլականության վրա՝ համեմված գնոստիկ քրիստոնեության և աստրալային կուրքերի որոշակի տարրերով: Նույն շիական միջավայրում է 10-րդ դարում Ֆաթիմյան Եգիպտոսում ձևավորվել դրուզական ուղղությունը: Շիական իսլամում ձևավորված այս ուղղություններն իրականում լուրջ դավանաբանական հակասություններ ունեն իրար հետ:

քրդերի ավելի քան քառորդ միլիոնը⁴⁷ չունեն սիրիական քաղաքացիություն, ինչը ներքին քաղաքական ծրագրերի իրականացման արդյունք է:

Կարելի է ենթադրել, որ «սիրիական ինքնությունը» վերոնշյալ բոլոր համայնքների համար կարող է լինել միակ ընդհանուր հայտարարը, և, բնականաբար, նրանց միջև բարիդրացիական հարաբերությունների հաստատման հիմնական ճանապարհն է սիրիական իրականության մեջ նրանց տեղի և դերի ճիշտ գնահատումը: Վերը նշվածից տրամաբանորեն ծագում է հաջորդ հարցը. ո՞րն է այսօր «սիրիական ինքնությունը»:

Պետք է ընդունել, որ այսօր սոցիոմշակութային իրավիճակը Սիրիայում տարբերվում է մի քանի տասնամյակ առաջ եղածից: Փորձագիտական միջավայրում տարածված կարծիքի համաձայն՝ այսօր Սիրիան ավելի կրոնականացված է, քան այն ժամանակ, երբ բասականներն առաջին անգամ եկան իշխանության: Երկրորդ կետով նշվում է, որ Սիրիայի տարատեսակ կրոնական և էթնիկ համայնքներն այսօր ավելի են սերտաճել տարբեր տնտեսական կապերով: Միննույն ժամանակ ներկայի Սիրիայում հասարակության սոցիալական բևեռացումը քաղաքականության մեջ էլ ավելի նշանակալի գործոն է դարձել: Խնդիրն այն է, որ Սիրիայի ղեկավարող վերնախավը որոշումներ ընդունելուց հաճախակի, կարելի է ասել գրեթե միշտ, անտեսում է այդ հանգամանքը:

Բավական է նշել, որ սիրիական ինքնությունը խճճված բաղկացուցիչներից կազմված մի համակարգ է, և անգամ այդ համակարգի մի տարրի անտեսումը կամ թերագնահատումը հղի է լուրջ խնդիրներով: Ցանկացած պետության կայունությունը (Սիրիան այս պարագայում բացառություն չէ) ուղիղ համեմատական է կառավարող համակարգի կողմից հասարակական տեղաշարժերի ճիշտ գնահատմանը և այդ արդյունքների կիրառմանը կառավարման գործում:

Արտատարածաշրջանային ոչ իսլամական և իսլամական ուժային կենտրոններից պարբերաբար շրջանառության մեջ են դրվում Սիրիայի իսլամական ինքնության կամ այդ ինքնության համար իսլամի առանցքային դերի վերաբերյալ վերլուծություններ, ինչպես նաև նախաձեռնվում են այդ հարցի շուրջ քննարկումներ: Այս դիսկուրսի

⁴⁷ Քրդական աղբյուրների համաձայն՝ այս թիվը տատանվում է 850 հազ. - 1 մլն. միջև, որն, ըստ էության, ուռճացված է:

անբաժանելի մաս են կազմում երկրի ներսում գոյություն ունեցող իսլամիստական⁴⁸ և որոշ իսլամական կենտրոնները: Նրանց գործունեության հիմնական նպատակն է ցույց տալ և ապացուցել սիրիական ինքնության իսլամական տարրի գերակայությունն այլ բաղկացուցիչների հանդեպ:

Սիրիական հասարակության կառուցվածքը պատկերելու համար պետք է դիտարկել այն հորիզոնական և ուղղահայաց հարթությունների մեջ:

Հորիզոնական հարթության մեջ սիրիական հասարակությունը տարանջատվում է ըստ կրոնական և էթնիկ բաղադրատարրի: Սիրիայում այսօր կան հետևյալ հիմնական կրոնական համայնքները՝ սուննիական, ալավիական, դրուզական, իսմայիլական և քրիստոնեական⁴⁹, ինչպես նաև էթնիկ փոքրամասնություններ՝ քրդեր, չերքեզներ, հայեր, ասորիներ և այլն:

Կրոնական համայնքների այս խճանկարում մեծամասնություն են կազմում մուսուլման սուննիները, որոնք կազմում են Սիրիայի ընդհանուր բնակչության մոտ 74%: Հաջորդն ալավիներն են՝ մոտ 12%: Քրիստոնյաները մոտ 10% են, իսկ դրուզներն ու իսմայիլիները՝ համապատասխանաբար 3% և 1.5%⁵⁰:

Ուղղահայաց հարթության մեջ՝ սիրիական հասարակությունը մերձավորարևելյան շատ երկրների օրինակով դարեր շարունակ բաժանված է եղել քաղաքական և կացութաձևային կազմակերպման երեք տարբեր համակարգերի՝ պայմանավորված քաղաքով, գյուղով և ցեղով: Չնայած այն հանգամանքին, որ այս համակարգերը շատ փոխկապակցված են միմյանց հետ, այնուամենայնիվ, նրանցից յուրաքանչյուրը հադիսանում է արաբական մշակույթի ուրույն տեսակի կրողը:

Մերձավոր Արևելքում քաղաքային մշակույթն ունի շատ հին պատմություն, իսկ քաղաքային կյանքը եղել է տարածաշրջանի հասարակական կյանքի անբաժանելի

⁴⁸ Սիրիայի պարագայում իսլամիստական շրջանները հիմնականում ընդհատակյա գործունեություն են ծավալում: Բավական է նշել այն հանգամանքը, որ մինչև այսօր գործում է 1980-ականների սկզբի հայտնի դեպքերից հետո ընդունված № 49 օրենքը, որով մահապատիժ է սահմանվում բոլոր նրանց հանդեպ, ովքեր կանդամագրվեն «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպությանը:

⁴⁹ Քրիստոնեական փոքրամասնությունն իր հերթին միատարր չէ: Այն հիմնականում ներկայացված է ուղղափառ, կաթոլիկ և հայ առաքելական եկեղեցիներով:

⁵⁰ ԱՄՆ Պետքարտուղարության կողմից հրապարակված տվյալներ:

մասը: Հասարակական կյանքի կազմակերպման գործում քաղաքաբնակների գերակայող դերը հայտնի է եղել հասարակության բոլոր հատվածներին:

Չնայած 20-րդ դարի կեսերին ազգային պետությունների առաջացմամբ պայմանավորված անդառնալի փոփոխություններին, որոնց հետևանքով միևնույն ցեղի անդամները հայտնվեցին սահմանների տարբեր կողմերում՝ ցեղային համայնքի ներկայացուցիչները՝ բեղվիները, շարունակում են հասարակության կազմակերպման գործում կարևոր և նշանակալի դերակատարություն ունենալ:

Հաջորդ խումբը գյուղաբնակներն են կամ ֆելահները, որոնք միջին օղակ են կազմում քաղաքաբնակների և բեղվիների միջև:

Միրիական հասարակության այս երեք հատվածների ներկայացուցիչների միջև առկա են ցայտուն սոցիալական տարբերություններ, որոնք արտահայտվում են հագուստի, սննդի, տների ինտերիերների, խոսակցական բարբառների և սովորությունների հեշտությամբ նշմարելի զանազանության մեջ: Պետք է նշել, որ քաղաքաբնակների, գյուղաբնակների և բեղվիների միջև ամուսնությունները սովորաբար անընդունելի են համարվում:

Չնայած իրենց սոցիալական տարբերություններին՝ այս խմբերն իրար հետ կապված են ապրանքների փոխանակման և ծառայությունների մատուցման գործնական կապերով: Անհրաժեշտ է նաև նշել, որ ուրբանիզացման միտումները թեև գերակա են սիրիական հասարակության մեջ, սակայն ավանդական հանդիսացող տարբերությունները հասարակական այս խմբերի միջև դեռ կարևոր դեր են կատարում հասարակության կազմակերպման գործում:

Այս խմբերից առանձին հետաքրքրություն են ներկայացնում ցեղախմբերը, որոնք իրենց թվաքանակով և աշխարհագրական տարածվածությամբ անկյունաքարային դեր կարող են կատարել պետության կառավարման համակարգում: Միրիայում այսօր ապրում են ամբողջությամբ քոչվոր ընդամենը ութ ցեղեր, որոնք տեղաշարժերի ժամանակ ստիպված են լինում երբեմն անտեսել միջպետական սահմանները:

Այդ ցեղերն են՝ Միրիական անապատում ապրող Ռուվալա և Հասսանա ցեղերը, Հիմս կենտրոնական նահանգում (հիմնականում Պալմիրայի շրջակայքում) են հիմնավորվել Բութայնաթ և Աբադա ցեղերը, Ֆադան Վալադ, Ֆադան Խարսա ցեղերը

գտնվում են Եփրատամերձ անապատում, իսկ Շամար ազ–Ձուր և Շամար ալ–Խարսա ցեղերը ապրում են Դեր ազ–Ձուր նահանգում:

Վերը նշված բազմաբովանդակ և բազմաշերտ սիրիական հասարակության գոյության փաստն ինքնին ենթադրում է այս հասարակության առջև լուրջ մարտահրավերների առկայություն, մինչդեռ դրանց հաղթահարումը պահանջում է նոր մեխանիզմների մշակում: Այդուհանդերձ հասարակության տարբեր շերտերի և խմբերի մշակութային տարբերությունները խնդիրներ չեն առաջացնում: Դրանք առաջանում են միայն այն ժամանակ, երբ քաղաքական համատեքստը և կառավարման համակարգում սոցիալական ներկայացվածությունը չեն համապատասխանում իրականությանը:

Սիրիայի կառավարման համակարգը կարելի է բնութագրել որպես մեկ՝ ալավիական համայնքի ձեռքում կենտրոնացած բռնապետություն: Ինչպես վերն արդեն նշվել էր, ալավիական համայնքը կազմում է բնակչության մոտ 12%-ը, որի վերնախավն իր ձեռքում է կենտրոնացրել ֆինանսատնտեսական, առևտրային, ռազմական և անվտանգության համակարգերի լծակները: Սիրիայի կառավարման համակարգում երկրորդ օղակը Բասս կուսակցության որոշում ընդունող մարմինն է, որը հայտնի է «Տարածքային ղեկավարություն» անվամբ: Երրորդ կարևոր օղակը ռազմական և անվտանգության համակարգերի վերնախավի ներկայացուցիչներն են: Սիրիայի կառավարման գործում մասնակցություն ունի նաև սուննիական բիզնես էլիտան⁵¹: Ըստ էության, հիշյալ մասնակցությունը երկրի տնտեսական կյանքում հանդիսանում է այն գործիքը, որով ալավիական փոքրամասնությունը կարողանում է հավասարակշռել մեծամասնություն հանդիսացող սուննիական համայնքի հավակնությունները: Պետք է նշել նաև, որ սուննիական համայնքն իր մեծամասնությամբ ներկայացված է վերը նշված ցեղերով, այսինքն՝ նրանք ակտիվ մասնակցություն չունեն քաղաքական գործընթացներին, եթե ակտիվություն չհամարենք ընտրություններին մասնակցելու պարտադրանքը:

⁵¹ Սիրիայի առաջին տիկինը՝ Սամա Բաշարը, սերում է Հոմսի ազդեցիկ սուննիական տոհմերից մեկից:

Առանձին ուշադրության է արժանի Սիրիայի էթնիկական քարտեզի ուսումնասիրությունը: Սիրիայի բնակչությունը երկրի տարածքում համաչափ չէ տեղաբաշխված: Սիրիայի կենտրոնական Հիմս, առ-Ռեակկա և Դայր ազ-Ձուր նահանգներում (մուհաֆազա) 1կմ² տարածքի վրա ապրում է 25-30 մարդ: Պատճառն, ըստ էության, այդ նահանգների բնակլիմայական պայմաններն են, որոնք մոտ են կիսաանապատային կամ տափաստանային կլիմային: Այս տարածքները հիմնականում բնակեցված են քոչվոր և կիսաքոչվոր ցեղերով: Բնակչության ստվարաքանակությամբ երկրորդ տեղում են աս-Սուվայդա և ալ-Հասաքա նահանգները՝ 1կմ² 30-55 մարդ, ի համեմատություն՝ Դառ'ա, Դիմաշկ և Համա նահանգներում 1կմ²-ին ընկնում է 55-100 մարդ: Ամենախիտը բնակեցված են Միջերկրականի ափին գտնվող ալ-Լազակիյա և Տարտուս, ինչպես նաև Իդլիֆ և Հալաբ նահանգները, որտեղ բնակչության խտությունը կազմում է 100-300 մարդ/1կմ²: Ընդհանուր պատկերից դուրս են մնում մեզապոլիսներ Հալեպը (մոտ 3 մլն) և Դամակոսը (մոտ 5 մլն), ուր բնակչության թիվը 1կմ² համար հասնում է մինչև 10 հզ. մարդ:

Հետաքրքիր է նաև Սիրիայի էթնոկրոնական քարտեզը: Կարևոր նշանակություն ունեցող նահանգներում կարևոր ռազմավարական բնակավայրերը, ինչպիսին են դեպի Միջերկրական ծով ելք ապահովող ալ-Լազակիա և Տարտուս մուհաֆազաները, ինչպես նաև Հիմս և Համա նահանգները, բնակեցված են ալավիներով և գտնվում են նրանց վերահսկողության տակ: Ալավիական որոշակի ներկայություն առկա է նաև Դիմաշկ նահանգում: Այս նահանգում ապրում է նաև ոչ մեծաքանակ դրուզական զանգված: Դրուզ բնակչության մեծամասնությունը տեղակայված է հարավային աս-Սուվայդա նահանգում:

Սիրիայի քարտեզի վրա քրդերը տեղաբաշխված են հիմնականում թուրք-սիրիական և իրաքասիրիական սահմանի երկայնքով՝ Հալաբի և ալ-Հասաքայի նահանգներում: Բնակչության հիմնական սուննիական հատվածը տեղաբաշխված է ողջ երկրով մեկ, որի գերակշռող մասը հանդիսանում են բեդվիները, որոնք բնակվում են երկրի կենտրոնական նահանգներում⁵²:

⁵² Տեղաբաշխվածությունն ավելի մանրամասն տե՛ս սույն հոդվածի վերևում:

Երկու մեզապոլիսներից պայթունավտանգ կենտրոն է հանդիսանում Հալեպը, քանի որ, ի հակադրություն Դամասկոսի, ուր ալավիական և սուննիական ներկայությունները կարողանում են հավասարակշռել միմյանց, այստեղ գերակա է սուննիական տարրը, որին հավասակշռելու նպատակով Հալեպը ժամանակին վերաբնակեցվել էր քրդական զգալի զանգվածով:

Իսմայիլական փոքրաթիվ համայնքը տեղաբաշխված է հիմնականում Սալամիյա բնակավայրում և նրա արվարձաններում:

* * *

Պատմականորեն ձևավորված խորքային տարաձայնություններն ալավիների, իսմայիլիների, դրուզների և սուննիների միջև, ինչպես նաև տարածաշրջանային զարգացումներն ու արտաքին ճնշումները, Սիրիայի կառավարող վերնախավի վրա որոշիչ են լինելու թե սիրիական ինքնության որ տարրն սկզբունքային դեր կստանձնի: Խոսքը երկու բաղկացուցիչ մասերի՝ իսլամականի, որն առանցքի դերում հանդես գալու պարագայում անխուսափելիորեն վերածվելու է իսլամիստականի՝ իր ծայրահեղ դրսևորումներով, և ազգայնականի (սիրիական ազգայնականություն) տարրերի մասին է:

Ինքնության իսլամական տարրի ուժեղացումը հղի է մի շարք հետևանքներով, որոնցից առնվազն երկուսը կանխատեսելի են.

1. Կարող է ավելի խորանալ Սիրիայի մեկուսացվածությունը միջազգային հանրության կողմից, քանի որ զարգացման այդ վեկտորը համահունչ չէ ժամանակակից գլոբալիզացվող աշխարհի պահանջներին:

2. Այդպիսի զարգացումն անմիջականորեն սպառնում է Սիրիայի ամբողջականությանը, քանի որ այնտեղ ներկայացված իսլամը միատարր չէ: Ի հավելումն, կրոնական համայնքների միջև ֆինանսական կապիտալի և տնտեսական լծակների անհամաչափ բաշխվածությունը՝ փոքրաթիվ ալավիական համայնքի կողմից զգալի ֆինանսատնտեսական ռեսուրսների տնօրինման պայմաններում, և արդեն նշված խորքային տարաձայնություններն (որոշ դեպքերում բացահայտ թշնամանքը) ակնհայտ են դարձնում միջհամայնքային բախումներից անխուսափելիությունը:

Ներքին քաղաքական դաշտում ուժային վերադասավորման կողմնակից, ըստ էության, պետք է լինի սուննիական մեծամասնությունը: Սակայն Սիրիայի էթնոկրոնական վերոնշյալ պատկերը վկայում է, որ երկրի անկայունության պարագայում սուննիները կարող են անջատված լինել ռազմավարական ճանապարհներից: Այս համատեքստում անկանխատեսելի է մնում Հալեպ քաղաքի և նրա արվարձանների սուննիական տարրի հարցը: Մի կողմից այս իրավիճակը օբյեկտիվորեն գնահատվում է սուննիական բիզնես և քաղաքական էլիտայի կողմից, իսկ մյուս կողմից նրանց սահմանափակ մասնակցությունը քաղաքական կյանքում գրեթե չեզոքացնում է այդ վտանգը. այնուամենայնիվ այս խաղաքարտը հիմնականում շահարկվում է արտաքին ուժերի կողմից:

Ազգայնականության առանցքի շուրջ սիրիական ինքնության կառուցումը հանդիսանում է, ըստ էության, այն ճանապարհը, որը հնարավորություն է ընձեռում պահպանել երկրի ամբողջականությունը և տարբեր համայնքների ու էթնիկ խմբերի համեմատ խաղաղ փոխհարաբերությունները: Այսօր նման զարգացման համար բարենպաստ իրավիճակ է ստեղծվել: Ուղղակի և անուղղակի նպաստող պայմաններ կարելի է դիտարկել լիբանանյան ճակատում անհաջողությունները, ինչպես նաև նոր ձևավորվող մերձավորարևելյան տրիումվիրատը Սիրիայի, Թուրքիայի և Իրանի մասնակցությամբ: Ակնհայտ է, որ այս համագործակցությունը հնարավոր է կարճաժամկետ հեռանկարում: Սիրիայի համար երկարաժամկետ ռազմավարության տեսանկյունից այս համագործակցությունը կարող է ուժեղացնել և ամրապնդել «Սիրիական ազգայնականության» տարրը Սիրիայի տարածքում բնակվող էթնիկ և կրոնական բազմատարր զանգվածի շրջանում:

Ամբողջական Սիրիայի գոյությունը՝ միավորված սիրիական ազգայնականության առանցքի շուրջ, բխում է Հայաստանի Հանրապետության շահերից, քանի որ այս պարագայում մի կողմից հնարավոր է լինելու ապահովել նշանակալի սիրիական հայ համայնքի անվտանգությունը, իսկ մյուս կողմից՝ սիրիական հասարակական և քաղաքական կյանքում համայնքի դերի բարձրացումը: Այս ամենը համապատասխան հստակ և հավասարակշռված քաղաքականության պարագայում կարող է զգալիորեն բարելավել վերջին շրջանում ոչ այնքան ակտիվ հայ-սիրիական հարաբերությունները: